

РОЗДІЛ 1 ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА; ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ УЧЕНЬ

УДК 340.12

У ВИТОКІВ ВІТЧИЗНЯНОГО ПРАВА: П. ЛОДІЙ

AT THE ORIGINIS OF DOMESTIC LAW: P. LODII

Галас В.І.,

*кандидат історичних наук,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Попович Т.П.,

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Грабар В.С.,

*аспірант кафедри теорії та історії держави і права
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Статтю присвячено розкриттю основних філософсько-правових ідей П. Лодія. Досліджено основні етапи й особливості формування філософсько-правового світогляду мислителя. Проаналізовано поняття держави як нерівного суспільства вільних людей, які об'єдналися під єдиною верховною владою для досягнення загальної безпеки та благополуччя. Розкрито сутність таких категорій, як благополуччя, безпека, а також їх видових класифікацій. Висвітлено поняття та види законів.

Ключові слова: держава, мета держави, благополуччя, безпека, закон.

Статья посвящена раскрытию основных философско-правовых идей П. Лодия. Исследованы основные этапы и особенности формирования философско-правового мировоззрения мыслителя. Проанализировано понятие государства как неравного общества свободных людей, объединившихся под единой верховной властью для достижения общей безопасности и благополучия. Раскрыта сущность таких категорий, как благополучие, безопасность, а также их видовые классификации. Освещено понятие и виды законов.

Ключевые слова: государство, цель государства, благополучие, безопасность, закон.

The article is devoted to the disclosure of the basic philosophical and legal ideas of P. Loodiia. The main stages and peculiarities of the formation of the philosophic-legal worldview of the thinker are investigated. The concept of the state as an unequal society of free people, united under a single supreme authority for the achievement of general safety and well-being, is analyzed. The essence of such categories as well-being, safety and their specific classifications is revealed. The concept and types of laws are highlighted.

Key words: state, state purpose, prosperity, security, law.

Ідеї Просвітництва, які захопили Європу в середині XVIII століття, освітні й культурні реформи Австрії, особливо Марії-Терезії (Ratio educationis, 1777 рік), освітня політика цесаря Йосифа II, відкриття греко-католицьких духовних шкіл і семінарій (у 1750 році відкрито богословську школу в Мукачеві, у 1778 році – духовну семінарію в Ужгороді) та вищих навчальних закладів (Барбареум, Львівського університету, Русинського інституту вищої освіти (Studium Rutenum) тощо) стали підґрунтям формування карпато-руської (української) інтелігенції.

Безперечним є вплив Реформації на всі духовні й культурні процеси, які проходили в Угорській Русі та Галичині. Уже на початку XIX століття виношувались плани про об'єднання греко-католицьких єпископств Угорщини та Галичини. Незважаючи на те, що цим намаганням будь-яким чином перешкоджали угор-

ська влада та Угорська римо-католицька церква, угорські русини (українці) не переставали підтримувати тісні зв'язки зі своїми братами в Галичині [1, с. 140]. Серед славетних імен особливе місце належить таким персоналіям, як Василь Кукольник [2, с. 95], Іван Орлай, Михайло Балудянський, Петро Лодій. Ці угро-руські вчені й письменники були запрошені російським урядом, стурбованим розвитком вищої освіти в країні та недостатністю науково підготовлених осіб у російському суспільстві, для роботи на професорських кафедрах вищих навчальних закладів. Росія на початку XIX століття не мала достатньо освічених педагогів і вчених з енциклопедичними знаннями, які зуміли б організувати систему вищої освіти в державі, тому ці та інші представники карпато-руської (української) еліти зробили неоцінний внесок у становлення російської науки й культури

[2, с. 96]. Вони привносили європейські наукові ідеї та цінності в східнослов'янський світ.

Серед когорти видатних карпатоукраїнців особливо виділяється постать ученого-енциклопедиста Петра Дмитровича Лодія (1764–1829 роки). Він уродженець Угорської Русі – народився в місті Збой (Австрійська монархія, сучасна Словаччина). Навчався у Великоварадинській гімназії, потім на філософському факультеті Львівського університету. У 1787–1801 роках викладав логіку та метафізику у Львівському університеті слов'яно-російською й латинською мовами, з 1797 року – декан філософського факультету [3, с. 234–235]. Написав низку оригінальних праць із філософії, посібники з логіки. У 1790 році переклав із латинської мови посібник із філософії німецького вченого Х. Баумейстера «Настанови любу мудрія повчального». У 1801–1803 роках був професором філософії й математики в Краківському університеті. Після переселення в Росію П. Лодій працює професором Петербурзького педагогічного інституту (1804–1819 роки), пізніше – професором і деканом філософсько-юридичного факультету Петербурзького університету (1819–1825 роки). Читав лекції в Педагогічному інституті – логіку, метафізику, філософію, а в Училищі Правознавства – приватне, публічне, державне, народне та кримінальне право. Переклав російською «Частное естественное право». Ф. Цейлера (1809 рік) та першу частину «Кримінального права» Л.-А. Фейєрбаха (1810 рік). Написав «Логічні настанови до пізнання й розрізнення істинного та хибного» (Петроград, 1815 рік), які Вченим Комітетом у 1820 році були визнані «опацейшими по нечестию и разрушительным началам». У 1828 році видав «Теорію загальних прав, що містить у собі філософське вчення про загальне державне право». Упродовж 10 років (з 1819 року до самої смерті) П.Д. Лодій був професором права й філософії в Петроградському університеті. Характеризуючи суспільні погляди вченого, варто зазначити, що він, а також його земляки І.С. Орлай та М.А. Балудянський, були близькими з М.М. Сперанським, разом із яким брали активну участь у діяльності Біблійського товариства, масонської ложі та ліберальних гуртків. Наукова спадщина П.Д. Лодія значно збагатилася бібліотекою Василянського монастиря у Львові цінними книгами [4, с. 21–23].

Формування світогляду П. Лодія відбувається в період навчання та викладання у Львівському університеті. У лекціях із логіки, метафізики та історії філософії відчувається вплив таких видатних європейських філософів, як Г. Гроцій, Х. фон Вольф, К. Бемер, С. фон Пуфендорф, В. Келер та інші. Водночас П. Лодій досконало володіє філософською спадщиною стародавніх греків. У його лекціях, наукових статтях і підручниках відчувається вплив школи грецьких софістів, особливо Арістотеля (теорія походження держави, видів форм державного правління, розуміння категорій справедливості, добра практично тотожні з Арістотелем).

П.Д. Лодій був добре обізнаний із теологічною концепцією права. Він використовував і цитував

роботи визначних теологів (Августина Блаженного, Фоми Аквінського). Під час читання курсу філософії та теорії загального права в Петербурзькому університеті (1824–1825 роки) знайомив студентів із філософією І. Канта. Хоча вплив цього великого німецького філософа на вподобання П. Лодія не відчувається. Цікаво, що вчений був практично не знайомий із філософсько-правовими поглядами Г. Гегеля (принаймні в його працях і в біографічній літературі немає жодних згадок про це). Проте видатні роботи класика німецької філософії «Пропедевтика права» (1816 року), «Філософія права» (1820 року) на той час уже були відомі. У контексті більш детального аналізу особливостей формування філософських поглядів П.Д. Лодія, безперечно, варто звернути увагу на такі наукові дослідження: «Філософські погляди П. Лодія» М. Денисенка (Київ, 1961 рік), «П.Д. Лодий в истории русской логико-философской мысли» В. Зверева (Ленінград, 1964 рік), «Закарпатоукраинская интеллигенция в России в первой половине XIX века» Т. Байцури.

Водночас П.Д. Лодія без перебільшення можна вважати одним з основоположників вітчизняної філософії та теорії держави й права. Як філософ права П.Д. Лодій перебуває під впливом школи природного права та філософських поглядів Х. фон Вольфа. Його можна вважати найбільш видатним послідовником цієї школи. Він, як і Х. фон Вольф, протиставляє діалектиці Г. Лейбніца метафізичний телеологізм, у якому всезагальні зв'язки, гармонія буття пояснюються метою (цілями), встановленими Богом. Ця методологія закладена П.Д. Лодієм в основу дослідження природи держави й права. У фундаментальній роботі «Теорія загальних прав, що містить у собі філософське вчення про природне загальне державне право» (1828 року) він стверджує:

«Під час роздумів про первісне походження держав необхідно спочатку дослідити й досягнути мету держави, оскільки права та правомірні обов'язки членів будь-якого суспільства, як і держави як великого суспільства, повинні поставати з її мети, яка полягає в забезпеченні прав і правомірних обов'язків усіх громадян.

Розуміння мети держави можна досягти двома способами – за досвідом та за філософськими дослідженнями. Першим способом можна дійти тільки до історичної та приватної мети держави, яка є основою лише для місцевих законів і прав якої-небудь однієї держави. Проте в публічному державному праві повинні виводитись всезагальні права й обов'язки, належні кожній державі загалом, а отже, мета також повинна бути всезагальною, належати кожній державі. Однак ця одна мета може бути тільки у філософському розумінні.

Філософська мета може бути або властива державі, або загальна. Властива мета є або найближча, або віддалена, залежно від того, безпосередньо чи не безпосередньо вона досягається. Властива й найближча мета держави може бути також або першочергова, або другорядна. Перша, для якої держава єдино могла й повинна була виникнути, і друга, яку

держава може та повинна шукати. Якщо ми забезпечення прав всіх і кожного, тобто безпеку, покладемо за мету держави, то ця мета буде не історичною, а філософською, не загальною чи віддаленою, а властивою й найближчою, тобто головною метою держави. Таким чином, одна тільки безпека створює досконалу, розумну та схожу з природою рішучість людей до вступу в державу, оскільки вона є тим добром, якого люди можуть і повинні шукати. Проте без об'єднання в державу відшукати його неможливо з причини недостатнього поєднання волі та сил для досягнення цієї мети» [5, с. 10–11].

Значну увагу автор звертає на понятійно-категоріальний апарат дослідження. Він пропонує власне поняття держави: «Державою є нерівне суспільство вільних людей, які об'єдналися під єдиною верховною владою для досягнення загальної безпеки та благополуччя. Члени, які об'єдналися в одну державу, називаються громадянами (*cives*), а ті, хто не входять в об'єднання, мають назву іноземці (*peregrini*)».

Пояснення цього визначення є таким: держава називається, по-перше, нерівним суспільством, оскільки в ньому є верховна влада, яка в суспільстві зветься суспільною (*socialis*), у державі ж – державною (*civilis*); по-друге, суспільством вільних людей, тобто таких, які під час свого вступу в державу нікому не були підвладні, оскільки людина, яка перебуває під владою інших, не може вступати в суспільство без невдоволення тих, кому вона підвладна; по-третє, суспільством людей, які об'єдналися для досягнення загальної безпеки й благополуччя, оскільки це належить загальній меті кожної держави. Унаслідок цього державу можна також визначити як зібрання багатьох вільних людей, які об'єдналися під єдиною верховною владою для досягнення загальної безпеки і благополуччя [5, с. 6].

Паралельно мислитель застосовує морально-етичну категорію «благополуччя». Так, він пише: «Загальне благополуччя (*salus publica*) – це таке становище держави, за якого вона може робити свій стан найдосконалішим, тобто безперешкодно просуватись у досягненні своєї мети. Приватне ж бла-

гополуччя – це таке становище громадян, за якого кожен із них може робити свій стан як внутрішньо, так і зовнішньо найдосконалішим, або за якого вони можуть приводити свої сили, як духовні, так і тілесні, у більшу досконалість та отримувати все те, чого вимагають потреби й вигоди життя. У свою чергу безпека (*securitas*) – це таке становище людей, у якому їм не загрожує жодне зло. Безпека буває або зовнішньою, коли членам суспільства не загрожує жодне зло, що виникає від інших людей, які не є членами суспільства, або внутрішньою, коли одним членам суспільства від інших співчленів не загрожує жодне зло. Безпека буває загальною, коли всьому суспільству, ніби моральній особі, не загрожує жодне зло, що може виникнути від окремих його членів, та приватною, коли жодне зло, яке може виникнути взаємно від себе самих, не загрожує окремим членам» [5, с. 6].

Із цих базових понять та категорій П.Д. Лодій виводить природу й поняття закону. Учений вказує: «Як і в будь-якому суспільстві, у державі повинні існувати закони, права та відповідні їм обов'язки, які повинні поставати з мети держави й державних постанов. Ці публічні закони є такими, якими визначаються різні відносини, тобто права й обов'язки між верховним правителем і підданими; якщо ці закони виникають із сутності держави та однією свідомістю розуміються, вони є природними. А якщо вони виникають із діловодства або від волі верховного правителя, то вони є позитивними. Закони ж, які є загальними для всіх держав, зветься всезагальними, а якщо властиві тільки деяким державам, то приватними» [5, с. 6–7].

Таким чином, вибудовується формально-логічна методологія інтегрального порядку, яка дає змогу, на думку автора, пізнати сутність таких правових явищ, як держава, право, безпека, закон, громадянин і його місце в суспільстві. Це практично ті ж філософсько-правові проблеми, які є актуальними нині як із наукової, так і з практичної позиції, що вкотре засвідчує нагальну потребу в більш ґрунтовних наукових дослідженнях, присвячених аналізу філософсько-правової спадщини П.Д. Лодія.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Magocsi P.R. Rusíni na Slovensku / P.R. Magocsi. – Prešov : Rusínska obroda, 1994. – 168 s.
2. Календарь-альманах на 2005 год / fel. szerk. Lyavinecz Antal. – Budapest : Országos Ruszin Kisebbségi Önkormányzat, Józsefvárosi Ruszin Kisebbségi Önkormányzat, Hodinka Antal Országos Ruszin Értelmiségi Egyesület, 2005. – 160 s.
3. Поп И. Энциклопедия Подкарпатской Руси / И. Поп. – Ужгород : Изд-во В. Падяка, 2001. – 431 с.
4. Аристов Ф.Ф. Литературное развитие Подкарпатской (Угорской) Руси / Ф.Ф. Аристов. – М., 1995. – 50 с.
5. Лодий П. Теория общих прав, содержащая в себе философское учение о естественном всеобщем государственном праве / П. Лодий. – СПб. : Тип. Департамента Внешней торговли, 1828. – 477 с.